

چگونه قرآن را حفظ کنیم؟

عبدالرحیم موگهی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رسال جامع علوم انسانی

چکیده

اگر چه مقصود نهایی قرآن کریم عمل به تعالیم و الای آن است، اما در راه رسیدن به این هدف غایی کسب معرفت و فیض از محضر این کتاب آسمانی ضرورت دارد. حفظ آیات الهی یکی از فیوضاتی است که مسلمانان می توانند بدان اهتمام ورزند، لذا در این نوشتار اصول مهم و مبانی حفظ قرآن کریم با هدف ترویج فرهنگ حفظ و بهره گیری از الهامات الهی تبیین می گردد.

کلید واژه ها: حفظ، قرآن، مقدمات حفظ، آداب و احکام حفظ، روش و شرایط حفظ.

مقدمه

صد نکته با تو گویم شاید ندیده باشی

تا دسته دسته نرگس زین باغ چیده باشی

«ارزش و اهمیت حفظ قرآن» بر کسی پوشیده نیست و «روش حفظ قرآن» ممکن است برای برخی زیره به کرمان بردن باشد، اما برای بسیاری زیره به تهران بردن است. بدین منظور و در این زمینه، بر آن شدیم تا «۱۰۰ نکته» را با عنوان‌های زیرین به قلم آوریم و امید داریم که مورد استفاده علاقه‌مندان قرار گیرد.

۱. مقدمات حفظ قرآن

۱. در روزهای آغازین حفظ قرآن، با مشکلات و دشواری‌های گوناگونی روبه‌رو هستید؛ هنوز با شرایط و شیوه‌ی حفظ قرآن و لحن و آهنگ عربی آن انس نگرفته و به آن عادت نکرده‌اید؛ هنوز با نظم و انضباط حاکم بر آن، خو نگرفته و هماهنگ نشده‌اید؛ هنوز با کلمات و واژه‌های قرآن و روش ترتیل در حفظ قرآن آشنا و مأنوس نشده‌اید؛ هنوز از محل وقف و درنگ بر آیات آگاه نگشته‌اید؛ هنوز قواعد تجوید قرآن را، بر آیات، تطبیق نداده‌اید و.... بنابراین، باید آن قدر حوصله و پشتکار و تمرین داشته باشید تا بر این مشکلات و دشواری‌ها چیره شوید و هیچ‌گاه ناامیدی و دلسردی را به خود راه ندهید. آن‌گاه خواهید دید هر مقدار که این کار را ادامه می‌دهید و به حفظ قرآن عادت می‌کنید و با روش آن آشنا و مأنوس می‌گردید و تحت تأثیر نورانیت و معنویت قرآن نیز قرار می‌گیرید، مشکلات و دشواری‌های شما در حفظ قرآن، حتی تکرار آیات برای حفظ شدن و مرور محفوظات قرآنی برای فراموش نشدن روز به روز و به مراتب، کم و کم و کمتر می‌شود.

۲. سعی کنید پیش از شروع حفظ قرآن، کتاب‌ها و نوشته‌هایی را که در زمینه‌ی «روش

حفظ قرآن» نگاشته شده است، نیز مطالعه نمایید.

۳. پیش از آغاز حفظ قرآن، از روش‌های حفظ قرآن با وسائل سمعی و بصری، مانند سی‌دی‌های رایانه‌ای، نیز آگاه شوید و نکات سودمند آنها را یاد بگیرید و به کار بندید.

۴. پیش از شروع حفظ قرآن، با حافظان قرآن نیز «مشورت» نمایید و از روش‌ها و تجربیات و نکات سودمند آنان بهره‌مند شوید؛ زیرا برخی از روش‌ها و تجربه‌ها و نکته‌های حفظ قرآن، در کتاب‌ها و نوارها و مانند آن دیده نمی‌شوند و شما می‌توانید فقط از راه «مشورت»، به همه‌ی آنها دست یابید.

۵. نخست نام سوره‌ی مورد نظر برای حفظ را به شکل صحیح آن یاد بگیرید و حفظ کنید. مثلاً توجه داشته باشید که نام سوره‌های «فَاتِحَةَ»، «بَقْرَةَ»، «آلِ عِمْرَانَ»، «تَوْبَةَ»، «یُونُسَ»، «یُوسُفَ»، «حِجْرَ» و «إِسْرَاءَ» را به شکل غلط و مانند «فَاتِحَةَ»، «بَقْرَةَ»، «آلِ عِمْرَانَ»، «تَوْبَةَ»، «یُونُسَ»، «یُوسُفَ»، «حِجْرَ» و «إِسْرَاءَ» حفظ ننمایید.

البته کار خوب دیگری که می‌توانید انجام بدهید این است که نام‌های ۱۱۴ سوره‌ی قرآن را به ۲۲ قسمت ۵ تایی و یک قسمت ۴ تایی تقسیم کنید و نام سوره‌ها را ۵ تا ۵ تا، غیر از قسمت آخر که ۴ سوره‌ای است، یاد بگیرید و حفظ نمایید. به طور مثال، نام ۵ سوره‌ی اول قرآن عبارتند از: حَمْدُ؛ بَقْرَةَ؛ آلِ عِمْرَانَ؛ نِسَاءُ؛ مَائِدَةَ.

۶. نام برخی از سوره‌ها از «حُرُوفِ مُقَطَّعَةٍ» تشکیل شده است و باید آنها را طبق قاعده‌ی خواندن «حُرُوفِ مُقَطَّعَةٍ» و جدا جدا و با اسم‌های مخصوص خودشان بخوانید. مثلاً باید سوره‌ی (ص) را به صورت (صَاد) و سوره‌ی (یس) را به صورت (یَاسِین) بخوانید و حفظ نمایید.

۷. بکشید از همان آغاز، معنی نام سوره‌ها را یاد بگیرید و حفظ کنید. به طور مثال، نام سوره‌ی «نَحْلَ» به معنی «زنبور» است.

۸. اگر برخی از سوره‌ها دارای دو یا چند نام هستند، همه‌ی نام‌های آن سوره را یاد بگیرید و حفظ نمایید. مثلاً سوره‌ی هفدهم قرآن دارای دو نام «إِسْرَاءَ» و «بَنی إِسْرَائِیلَ»،

و سوره‌ی چهلم قرآن دارای دو نام «غافر» و «مؤمن» است.

۹. شایسته است بدانید که نام هر سوره‌ای از قرآن، از کدام آیه‌ی آن سوره و یا جز آن برگرفته شده است. مثلاً نام سوره‌ی «فلق» از آیه‌ی اول آن سوره، یعنی «قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ» برگرفته شده است.

۱۰. شایسته است پیش از حفظ هر سوره از قرآن، ترتیب و یا همان شماره‌ی سوره را حفظ کنید. مثلاً سوره‌ی «فاتیحه»، سوره‌ی اول قرآن و سوره‌ی «حدید»، سوره‌ی پنجاه و هفتم قرآن و سوره‌ی «ناس»، سوره‌ی صد و چهاردهم قرآن است.

۱۱. خوب است پیش از حفظ هر سوره از قرآن، تعداد آیات آن سوره را نیز حفظ نمایید. به طور نمونه، سوره‌ی «فاتیحه» دارای ۷ آیه، و سوره‌ی «حدید» دارای ۲۹ آیه، و سوره‌ی «ناس» دارای ۶ آیه است.

۱۲. شایسته است بدانید که هر سوره و آیه‌ای از قرآن، در جزء چندم قرآن است. به طور نمونه، سوره‌ی «بقره» و آیه‌ی ۴۳ آن، یعنی «وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكعُوا مَعَ الرَّاکِعِينَ» در جزء اول قرآن است.

۱۳. پسندیده است که محل نزول هر سوره را که در «مکه» یا «مدینه» بوده و به سوره‌های «مکی» یا «مدنی» نامگذاری و معروف شده است، حفظ کنید. معمولاً محل نزول هر سوره، در آغاز همان سوره و یا در فهرست نام سوره‌ها که در پایان قرآن‌ها آورده شده، ذکر گردیده است.

۱۴. هر آیه‌ای از قرآن را که می‌خواهید حفظ کنید، بهتر است شماره‌ی آن آیه و نام سوره‌ی آن را نیز حفظ نمایید.

ب. وسایل حفظ قرآن

۱. برای حفظ آیات قرآن، فقط از یک قرآن خاص و معین استفاده نمایید تا چشم و ذهنتان به آن عادت کند و با آن مأنوس شود و جای آیات قرآن، در ذهن و حافظه‌ی شما

مشخص گردد. این امر، در یادسپاری و یادآوری آیات و آرائه‌ی آنها مؤثر است. بدین منظور، از قرآنی استفاده کنید که آغاز هر صفحه‌ی آن با آغاز یک آیه، و پایان هر صفحه‌ی آن با پایان یک آیه، همراه باشد و از نظر رسم‌الخط، نوع خط، اندازه، رنگ و چاپ، هیچ‌گاه تغییر ننماید و ثابت و یکسان بماند. و بهتر است، برای خواندن و حفظ کردن قرآن، از قرآن‌هایی که با رسم‌الخط عربی است، مانند خط «عثمان طه» که در قطع و اندازه‌های گوناگون نیز است، استفاده نمایید. و اگر استفاده کردن از این نوع قرآن‌ها برای شما دشوار است، از قرآن‌هایی که با رسم‌الخط فارسی نگارش یافته است، مانند «طاهر خوشنویس» و خط «حبیب‌الله فضائلی»، استفاده کنید. البته، روش حفظ قرآن در این نوشتار، بر اساس قرآن‌هایی است که با رسم‌الخط «عثمان طه» نوشته شده است.

۲. اگر برای حفظ آیات از قرآن‌های گوناگونی استفاده کنید، ممکن است دچار تشویش خاطر شوید؛ زیرا امکان دارد که آیه‌ای در انتهای صفحه‌ای از یک قرآن باشد و همین آیه در ابتدای صفحه‌ای از یک قرآن دیگر باشد.

۳. برای حفظ آیات قرآن، از قرآنی استفاده نمایید که نه خیلی بزرگ و سنگین باشد، نه خیلی کوچک و ریز خط. به طور نمونه، از قرآن‌های «رحلی» یا «چهار رنگ» یا «با کاغذ گلاسه» و یا «تذهیب‌دار» استفاده نکنید، بلکه با قرآن‌های «رقعی» یا «وزیری» یا «یک رنگ» یا «با کاغذ معمولی» و یا «بدون تذهیب» به حفظ قرآن بپردازید؛ هر چند علاقه و عادت شما می‌تواند شرط اصلی در انتخاب نوع قرآن باشد.

۴. برای حفظ آیات، از قرآنی استفاده کنید که زیر آیات و یا روبه‌روی آنها معنی و ترجمه‌ی آیات را نداشته باشد؛ یعنی هم در صفحات سمت راست و زوج و هم در صفحات سمت چپ و فرد، فقط آیات و نوشته‌های قرآن باشد. ذکر این نکته و رعایت آن، بدین منظور است که تمرکز حواس شما، هنگام حفظ کردن قرآن، فقط بر خود آیات و نه چیز دیگری، معطوف و متوجه باشد.

۵. برای حفظ آیات قرآن، شایسته است همیشه قرآنی کوچک (نیم جیبی یا جیبی) را

همراه خود داشته باشید تا با استفاده از آن، در فرصت‌های خالی شده و به دست آمده در طول شبانه‌روز، به حفظ قرآن بپردازید.

۶. اگر همراه داشتن قرآن کوچک برای شما دشوار است، می‌توانید از قرآن‌های ۳۰ پاره‌ی کوچکی که هر جزء قرآن در یک پاره و جلد چاپ شده است و همراه داشتن یک پاره و جلد آن برای شما آسان خواهد بود، استفاده نمایید.

۷. هنگام قرائت و حفظ قرآن، می‌توانید برای حرکت دادن چشم روی کلمات و آیات مورد نظر برای حفظ، از یک «مکان‌نما»ی کاغذی یا مقوایی کمک بگیرید. و نیز برای حفظ یک سطر یا یک آیه از قرآن، کاغذ یا مقوی سفیدی را روی سطرها یا آیات بعدی آن بگذارید تا چشمانتان به سوی آنها معطوف نگردد و ذهن و حواستان فقط متوجه سطر یا آیه‌ی مورد نظر برای حفظ باشد.

۸. برای اینکه سر و صدای اطراف، مانع و مزاحم حفظ قرآن شما نشود، می‌توانید از وسیله‌ای به نام هدْفُن (HEAD PHONE) که بر گوش قرار می‌دهند، استفاده کنید.

۹. یکی از راههای حفظ آیات و تکرار محفوظات قرآنی، در هنگام راه رفتن و مسافرت کردن و مانند آن، استفاده از دستگاههای پخش همراه و کوچک است. با انجام دادن این کار، هم از وقت خود بیشترین استفاده را برده‌اید و هم به مقدار و سرعت حفظ آیات برای خویش افزوده‌اید.

۱۰. در هنگام حفظ قرآن می‌توانید از یک «رُحُل» یا «میز کوچک» و یا وسیله‌ای دیگر مانند آن استفاده کنید و قرآن را روی آن بگذارید و سپس به خواندن و حفظ آیات آن بپردازید.

ج. شرایط حفظ قرآن

۱. شرط اول در حفظ قرآن «عشق» به این کار است و شما عشق به حفظ قرآن را می‌توانید از راههای ذیل، در خود، ایجاد یا تقویت کنید:

یک. توجه به ارزش و اهمّیت خود قرآن؛

دو. توجه به مسئولیت خود در برابر یادگیری، یادسپاری، به کارگیری و یاددهی قرآن؛

سه. توجه به ارزش و اهمّیت حفظ قرآن؛

چهار. توجه به آثار و فواید حفظ قرآن؛

پنجم. توجه به اهداف حفظ قرآن.

۲. از هر زمانی در طول شبانه‌روز می‌توان برای حفظ قرآن بهره جُست، اما برخی بر این عقیده‌اند که بهترین زمان مناسب برای حفظ آیات قرآن، در اول صبح و به ویژه در فاصله‌ی بین اذان صبح تا طلوع آفتاب است.

برخی دیگر نیز بر این عقیده‌اند که آخر شب و به ویژه فاصله‌ی پیش از خواب شبانه، زمان مناسبی برای حفظ قرآن؛ زیرا انسان از کارها و مشغله‌های ذهنی روزانه‌اش فارغ شده است و پس از حفظ آیات قرآن نیز به خواب می‌رود و دیگر ذهن او با اشتغالات و درگیریهای جدیدی روبه‌رو نمی‌شود و هر مقدار از آیات قرآن را که پیش از خواب حفظ می‌نماید، پس از خوابیدن، در ذهن وی کاملاً نقش می‌بندد و هنگام صبح که از خواب برمی‌خیزد، آیات حفظ شده را به صورت روشن و شفاف، در ذهن و حافظه‌ی خود می‌بیند.

۳. حفظ قرآن، برنامه‌ریزی و زمانبندی و نظم و انضباط می‌خواهد. از این رو، با توجه به شرایطی که دارید، برای خودتان مشخص و معین کنید که روزی چند ساعت و در کدام ساعت‌ها می‌خواهید به حفظ قرآن بپردازید. پس از برنامه‌ریزی، هرگز از آن تخلف نورزید و در صورت تخلف، خود را به گونه‌ای جریمه و مؤاخذه کنید.

۴. در برنامه‌ریزی و زمانبندی حفظ قرآن، اگر می‌خواهید روزی ۴ ساعت به حفظ قرآن بپردازید، بهتر است که این چهار ساعت، پشت سر هم در یک زمان نباشد؛ بلکه آن را به دو زمان دو ساعته، و یا حتی به چهار زمان یک ساعته تقسیم و تنظیم نمایید تا حیثاً به بیماریها و فشارهای جسمی و روحی دچار نشوید.

۵. در برنامه‌ریزی حفظ قرآن، مقدار حفظ قرآن در هر روز را با «صفحه» حساب کنید نه با «آیه»؛ زیرا کوتاهی و بلندی آیه‌ها یکسان نیست. مثلاً برای خودتان برنامه‌ریزی نمایید که روزی «یک صفحه» از قرآن را حفظ کنید، نه روزی ۱۰ آیه را.
۶. حفظ قرآن را از زمان‌های کوتاه آغاز نمایید و به تدریج، بر زمان آن بیفزایید تا دچار خستگی و دلزدگی نشوید.
۷. اگر نگویم «لازم» است، حتماً «بهتر» است که شروع حفظ قرآن، از همان آغاز دوران کودکی و نوجوانی باشد.
۸. توجه داشته باشید قرآن‌هایی که با خط «عثمان طه» و مانند آن نگارش شده‌اند، دارای «۶۰۴» صفحه هستند. پس اگر روزی فقط «۱» صفحه از این قرآن‌ها را حفظ کنید، می‌توانید همه‌ی قرآن را در «۶۰۴» روز، یعنی حدود «۲۰ ماه» یا «۱ سال و ۸ ماه»، حفظ نمایید.
۹. هیچ‌گاه در سرعت و مقدار حفظ قرآن، خود را با دیگران مقایسه ننمایید؛ زیرا هر کس از شرایط ویژه‌ای برخوردار است. پس، خودتان را با شرایط ویژه‌ی خودتان مقایسه کنید و آن‌گاه به ارزیابی سرعت و مقدار حفظ خویش پردازید و در صورتی که آن را مناسب نیافتید، بر سرعت و مقدار حفظ خود بیفزایید و بر ثابت نگه داشتن آیات حفظ شده، در ذهن و حافظه‌ی خویش، تلاش بیشتری داشته باشید.
۱۰. سعی کنید هنگام راه رفتن و یا هنگامی که سوار اتومبیل، اتوبوس، تاکسی و مانند آن هستید، به قرائت و مطالعه و حفظ آیات از روی قرآن پردازید؛ زیرا برخی بر این عقیده هستند که مطالعه در حال حرکت، برای چشم و اعصاب زیان دارد. در این حالت‌ها، بهتر است آیاتی را که قبلاً حفظ کرده‌اید، تکرار و تمرین نمایید و آنها را در ذهن خود مرور کنید. البته برای تصحیح اشتباهات و یادآوری قسمت‌های فراموش شده، مراجعه به قرآنی که همراهمان است، در حالت‌های گفته شده، مانعی ندارد.
۱۱. هنگامی که تازه از خواب برخاسته‌اید، بلافاصله به خواندن و حفظ کردن قرآن

مشغول نشوید؛ بلکه تا حدود نیم ساعت و یا حتی یک ساعت پس از بیدار شدن، به کارهای معمولی و متفرقه پردازید و آنگاه مشغول خواندن و حفظ کردن قرآن شوید. رعایت این نکته برای آن است که ذهن و حافظه‌ی شما، هنگام خواب، در آرامش کامل به سر می‌برده است و پس از بیدار شدن، آمادگی کامل و سریع برای یادگیری و یادسپاری مطالب فکری و علمی و از جمله آیات قرآن را ندارد.

۱۲. سعی کنید برای تکرار محفوظات قرآنی خود و مرور آیاتی که قبلاً حفظ کرده‌اید، از هر فرصتی استفاده نمایید و آن را در هر شرایطی که ممکن است انجام دهید.

۱۳. قرآنی کتابی «پاک» است. پس، حفظ قرآن را در محلی پاک و پاکیزه انجام دهید.

۱۴. حفظ قرآن را در مکانی آرام و دارای سکوت و به دور از هرگونه شلوغی و موانع تمرکز حواس انجام دهید.

۱۵. سعی کنید در هنگامی که خسته یا عصبانی یا کسل یا گرسنه یا خواب‌آلود یا بی‌نشاط یا پریشان خاطر و یا مانند آن هستید، به حفظ قرآن پردازید.

۱۶. هرگاه از نظر روحی - روانی نمی‌توانید به حفظ آیات جدیدی مشغول شوید، اگر می‌توانید، به مرور تکرار محفوظات قبلی خود پردازید تا ارتباط شما با قرآن و برنامه‌ی حفظ آن قطع نگردد.

۱۷. چنانچه برای خود به گونه‌ای برنامه‌ریزی کرده‌اید که مثلاً روزی یک صفحه از قرآن را حفظ کنید، در هر روز و پیش از شروع حفظ صفحه‌ی جدید، به مرور و تکرار صفحات و یا صفحه‌ی قبلی آن پردازید تا آن‌چه را قبلاً به یاد سپرده‌اید، زود از یاد نبرید و ارتباط حفظ صفحات با یکدیگر را نیز قطع نکرده باشید.

۱۸. در هنگام حفظ قرآن، به کار دیگری از قبیل خوردن، آشامیدن، نگاه کردن به تلویزیون و مانند آن مشغول نشوید تا کیفیت و کمیّت حفظ، دارای رشد بهتر و بیشتری باشد.

۱۹. در صورتی که در برنامه‌ی زمانبندی شما برای حفظ قرآن تأخیری رخ داد، باید در برنامه‌ی زمانی بعدی حتماً آن را جبران کنید و در همین زمان نیز، برنامه‌ی از قبل تعیین شده را اجرا نمایید.

۲۰. برای این که در برنامه‌ریزی شما برای حفظ قرآن تأخیری نیفتد و خللی وارد نشود، باید برنامه‌ی حفظ قرآن خود را به عنوان یکی از کارهای اصلی و مهم و ضرور روزانه‌ی خویش بدانید تا کار حفظ قرآن شما تحت‌الشعاع کارهای دیگران قرار نگیرد به طوری که از آن باز بمانید.

۲۱. هنگام خواندن و حفظ قرآن، فاصله‌ی چشمان شما با قرآن کمتر از ۳۰ سانتی‌متر نباشد تا چشمانتان خسته و آزرده نگردد.

۲۲. کم حفظ کردن، ولی خوب حفظ کردن از شرایط مهم حفظ قرآن است. حفظ آیات باید متناسب با استعداد شخص و به اندازه‌ی زمانی باشد که برای آن تعیین شده است.

د. مراحل حفظ قرآن

۱. آشنایی با روخوانی و روان‌خوانی قرآن

بعضی‌ها بدون طی کردن مراحل حفظ قرآن نیز می‌توانند قرآن را - هر چند با دشواری و تمرین بیشتر - حفظ کنند، ولی مراحل‌لی که سپری کردن آنها در افزایش سرعت و مقدار و دوام حفظ آیات قرآن بسیار مؤثر است. هفت مرحله است و مرحله‌ی اول آن، این است که تلاش کنید، پیش از حفظ قرآن، یک دوره آموزش «روخوانی» قرآن را یاد بگیرید و «روان‌خوان» شوید تا از همان آغاز و با تسلط بر روخوانی قرآن، آیات الهی را به طور صحیح و بدون غلط بخوانید و با تسلط بر روان‌خوانی قرآن، با سرعت بیشتری، آیات بیشتری را حفظ نمایید.

۲. آشنایی با تجوید قرآن

بهتر است که علم «تجوید»، قرآن یا همان «نیکوخوانی» قرآن را، پیش از حفظ آیات، فرا بگیرید، تا از همان آغاز حفظ قرآن، آیات را نیکوتر و زیباتر نیز بخوانید.

۳. آشنایی با دستور زبان قرآن

چنانچه برای شما امکان دارد، بکوشید یک دوره دستور زبان عربی را هر چند به صورت مختصر و اجمالی، فرا بگیرید؛ زیرا آگاه بودن از قواعد دستور زبان عربی و آشنایی با آنها، در سرعت و مقدار حفظ آیات قرآن بسیار مؤثر است.

۴. آشنایی با لحن عربی قرآن

از همان آغاز، آیات قرآن را با لحن و آهنگ و لهجه‌ی عربی حفظ کنید. برای این منظور، به تلاوت و قرائت قاریان معتبر و مشهور عرب و ایران گوش فرا دهید.

۵. آشنایی با روش ترتیل قرآن

تلاوت قرآن به روش «ترتیل» را بیاموزید و بکوشید که قرآن را با همین روش، حفظ کنید. برای یادگیری آن، می‌توانید به نوارها و سی‌دی‌های تلاوت قرآن با روش ترتیل گوش فرا دهید و خودتان نیز همراه آنها بخوانید. در صورتی که حفظ قرآن و تکرار آیات آن با روش ترتیل، از نظر سرعت، برای شما آسان و سریع است، می‌توانید با روش دیگری به نام «تحقیق» که از نظر سرعت، آهسته‌تر از روش ترتیل است، آیات قرآن را تکرار و حفظ کنید.

۶. آشنایی با ترجمه‌ی قرآن

بکوشید که پس از حفظ هر قسمت از قرآن، با ترجمه و معنی کلمات و آیات آن قسمت نیز آشنا شوید. این آشنایی، افزون بر داشتن آثار علمی و اخلاقی و معنوی، می‌تواند عاملی مؤثر در به یاد آوردن آیات حفظ شده، هنگام مرور محفوظات قرآنی، نیز باشد؛ هر چند برخی بر این عقیده‌اند که حتی آشنایی با ترجمه و معانی کلمات و آیات قرآن، پیش از حفظ آنها و نه پس از آن، می‌تواند در حفظ بهتر و سریع‌تر و پایدارتر آیات

نیز تأثیر مثبت بگذارید.

۷. آشنایی با تناسب معنایی آیات قرآن

آگاهی از تناسب معنایی آیات با یکدیگر می‌تواند عامل مؤثر دیگری در حفظ آیات قرآن و به ویژه قسمت پایانی آنها باشد. این تناسب معنایی را در آیه‌ی ۹۸ سوره‌ی «یوسف» می‌توان دید؛ زیرا فرزندان حضرت «یعقوب عَلَيْهِ السَّلَام» به او گفتند: «ای پدر! از خدا آمرزش گناهان ما را طلب کن که ما خطاکار بودیم.» حضرت به آنان فرمودند: «...سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ؛ به زودی برای شما از پروردگارم آمرزش می‌طلبم که او آمرزنده و مهربان است.» همان‌گونه که در این آیه‌ی کریمه می‌بینید، آغاز این آیه، یعنی «أَسْتَغْفِرُ: آمرزش می‌طلبم» با پایان آن، یعنی «الْغَفُورُ: آمرزنده» تناسب معنایی دارد.

ه . عوامل مؤثر در حفظ قرآن

۱. برای حفظ قرآن و ادامه‌ی مستمر آن، دست کم به دو چیز نیاز دارید: یکی انگیزه‌ی عالی و دیگری هدف متعالی. انگیزه عالی، شما را به شروع کار تشویق می‌کند و هدف متعالی، شما را به ادامه‌ی کار و پایان دادن آن ترغیب می‌نماید.
۲. گوش دادن به نوارهای تلاوت قرآن در زمینه‌ی آیات مورد نظر. به طور مثال، دیده یا شنیده‌اید که برخی‌ها هنگام رانندگی، به نوارهای قرآن گوش داده‌اند و همه‌ی آیات خوانده شده در نوار و یا بسیاری از آنها، حتی به طور ناخواسته، حفظشان شده است و این نشان دهنده‌ی اهمّیت حفظ قرآن از راه گوش دادن به نوارهای قرآنی است.
۳. از نوارهای صوتی و کاسیت مخصوص حفظ قرآن که با روش‌های گونه‌گون تهیه و تنظیم شده است برای حفظ قرآن استفاده کنید. و چنانچه برای شما امکان دارد، بهتر است برای حفظ قرآن، از نوارهای ویدئویی و دیسک‌های فشرده رایانه‌ای (CD) که به صورت «سمعی و بصری: شنیدنی و دیدنی» است، استفاده کنید.
۴. یکی از عوامل مؤثر در حفظ آیات و سوره‌های قرآن و دلگرم شدن به این کار،

آگاهی یافتن از ثواب و پاداش‌هایی است که در احادیث اسلامی ما برای خواندن و حفظ کردن سوره‌های قرآن بیان شده است.

۵. حفظ آیات قرآنی و فراموش نکردن محفوظات قرآنی، نیازمند «تکرار» است.

بنابراین، از هر فرصتی برای مرور و تمرین مداوم آیات و بازخوانی و بازگویی آنها استفاده کنید و برای تکرار آیات حفظ شده، بیشتر از حفظ خود آیات، وقت بگذارید.

۶. گاه برخی از آیات را با «نوشتن» آنها، بهتر و سریعتر حفظ می‌کنید تا با «خواندن»

آنها؛ البته می‌توانید آیاتی را که برای حفظ کردن، مثلاً بر یک صفحه کاغذ یا مقوا نوشته‌اید، همراه خود داشته باشید تا در فرصت‌های مناسبی که برای حفظ قرآن و مرور آیات الهی به دست می‌آوردید، از آیات نوشته شده بر صفحه‌ی کاغذ یا مقوا استفاده کنید.

۷. همواره به این نکته توجه داشته باشید که چه مقدار از آیه‌ها و سوره‌ها و جزء‌های

قرآن را حفظ کرده‌اید، نه اینکه چه مقدار را حفظ نکرده‌اید و نیز تاکنون چه مدت از

وقت خود را برای حفظ قرآن مجید صرف کرده‌اید، نه اینکه چه مدت دیگر تا پایان

حفظ قرآن باقی مانده است.

۸. شرکت منظم و مداوم در جلسات گروهی حفظ و قرائت قرآن هم باعث می‌شود

که شما به حفظ قرآن مُقَيَّد شوید و هم موجب می‌گردد که محفوظات قرآنی دیگران را

بشنوید و در نتیجه، به تصحیح و تقویت و دوام محفوظات خود کمک کنید.

و. روش حفظ قرآن

۱. برای حفظ قرآن روش‌های گوناگونی بیان و تبیین شده که هر کدام در جای خود،

دارای ویژگی‌هایی است و هر کس نیز امکان دارد بر اساس استعداد، ذوق و سلیقه،

شرایط شخصی و تجربه‌ی عملی خویش، دارای روش خاص و شخصی در حفظ قرآن

باشد. ولی روش پیشنهادی ما در حفظ قرآن، بر مبنای حفظ «تَفْکِیْکِی» آیات، صفحات،

سوزه‌ها و جزء‌های قرآن و سپس بر مبنای حفظ «ترکیبی» و تکرار آنها بر اساس

قسمت‌های «سه» تایی - «سه» تایی است. توضیح این روش بدین‌گونه است که باید هر صفحه از قرآن را، سه آیه - سه آیه، و هر سوره از قرآن را، سه صفحه - سه صفحه، و هر جزء از قرآن را، سه سوره سه سوره، تقسیم کنید. مثلاً اگر یک صفحه از قرآن، مانند صفحه‌ی ۵۷۳ قرآن‌هایی که با رسم الخط «عثمان طه» است، دارای ۱۵ آیه، یعنی آیه‌ی ۱۴ تا ۲۸ سوره‌ی «جَنّ» است، باید به پنج قسمت «۳ آیه» ای، و چنانچه یک سوره از قرآن، مانند سوره‌ی «یس» دارای حدود ۶ صفحه است، باید به دو قسمت «۳ صفحه» ای، و در صورتی که یک جزء از قرآن، مانند جزء «بیست و هشتم» دارای ۹ سوره است، باید به سه قسمت «۳ سوره» ای تقسیم نمایید. سپس باید آیه‌های هر قسمت را، یک بار به صورت جدا-جدا و یک آیه - یک آیه و با «تفکیک» از آیات قبلی و بعدی‌شان حفظ کنید تا آیات الهی به صورت «تک‌به‌تک» و «جزء به جزء» به حافظه‌تان سپرده شوند و بار دیگر باید آنها را به صورت ارتباط و پیوند و «ترکیب» با آیات قبلی و بعدی‌شان نیز تکرار و حفظ نمایید تا آیات به صورت «مجموعه‌ای» و «کل به کل» نیز به حافظه‌تان سپرده شوند. تشریح عملی این روش بدین‌گونه است که با صدای آشکار، آیه‌ی اول از سوره‌ی مورد نظرتان را به صورت جدا و تفکیکی و بدون ارتباط با آیه‌ی دوم، بخوانید و تکرار نمایید تا حدی که این آیه‌ی اول، به طور کامل و صحیح و روان و آسان، حفظتان گردد. سپس به سراغ آیه‌ی دوم بروید و آن را نیز، به صورت جدا و تفکیکی و بدون ارتباط با آیه‌ی اول و سوم، بخوانید و تکرار کنید تا حدی که این آیه‌ی دوم هم، به طور کامل و صحیح و روان و آسان، حفظتان گردد. آنگاه به سراغ آیه‌ی سوم بروید و آن را نیز، به صورت جدا و تفکیکی و بدون ارتباط با آیه‌ی دوم و چهارم، بخوانید و تکرار نمایید تا حدی که این آیه‌ی سوم هم، به طور کامل و صحیح و روان و آسان، حفظتان گردد. در پایان نخستین قسمت سه آیه‌ای، دوباره، آیات اول تا سوم را، با یکدیگر و پشت سر هم و به صورت ترکیبی، نیز بخوانید و تکرار کنید تا حدی که مجموع هر سه آیه، با هم و به طور کامل و صحیح و روان و آسان، حفظتان شود. علت

این امر، آن است که اگر آیات قرآن را جدا- جدا و یکی- یکی و به صورت تفکیکی حفظ کنید، ولی با یکدیگر حفظ نمایید، ممکن است بتوانید آیاتی را که جدا- جدا و یکی- یکی حفظ کرده‌اید، بار دیگر به صورت متصل و مرتبط با آیات قبلی و بعدی شان و به ترتیب یکدیگر، از حفظ بخوانید و بازگو کنید و یا نزد دیگران ارائه نمایید.

اکنون به سراغ آیاتِ دومین قسمت سه آیه‌ای، یعنی آیات چهارم تا ششم، بروید آنها را، همانند آیات اول تا سوم، بخوانید و تکرار نمایید. در پایانِ دومین قسمت سه آیه‌ای، دوباره، آیات اول تا ششم را، با یکدیگر و پشت سر هم و به صورت ترکیبی، نیز بخوانید و تکرار کنید تا حدی که مجموع هر شش آیه، با هم حفظتان گردد. اینک به سراغ آیاتِ سومین قسمت سه آیه‌ای، یعنی آیات هفتم تا نهم، بروید و آنها را، همانند آیات اول تا سوم، بخوانید و تکرار نمایید. پس از حفظ آیات هفتم تا نهم به صورت تفکیکی و ترکیبی دوباره، آیات چهارم تا نهم را - نه آیات اول تا نهم (دقت کنید)-، با یکدیگر و پشت سر هم و به صورت ترکیبی، نیز بخوانید و تکرار کنید تا حدی که مجموع هر شش آیه، با هم، حفظتان گردد. حفظ آیات را، با همین روش و به صورت سه آیه- سه آیه، آن قدر ادامه دهید تا اینکه همه‌ی آیاتِ یک صفحه از قرآن را حفظ نمایید. در پایان، دوباره، کل آیاتِ این صفحه را، از اول تا آخر، بخوانید و تکرار کنید تا آیات آن صفحه، به صورت مجموعه‌ای و ترکیبی، نیز حفظتان شود. پس از حفظ کامل و صحیح یک صفحه از قرآن، اینک به سراغ صفحه‌ی دوم و پس از آن به سراغ صفحه سوم قرآن بروید و آیات آن صفحات را نیز، همانند صفحه‌ی اول و به همان صورت تفکیکی و ترکیبی که گفته شد، حفظ کنید. پس از آن، صفحات چهارم تا ششم را به صورت تفکیکی و ترکیبی به همان نحوی که گفته شد حفظ کنید و پس از آن صفحات اول تا ششم را به صورت ترکیبی تکرار کنید و به همان صورتی که در خصوص دسته‌های سه‌تایی آیات گفته شد در مورد صفحات ادامه دهید. حفظ آیاتِ صفحات را، با همین روش و به صورت سه صفحه- سه صفحه آن قدر ادامه دهید تا اینکه آیات همه‌ی صفحات یک سوره از قرآن

را حفظ نمایید. در پایان، دوباره، کل آیاتِ صفحات این سوره را، از اول تا آخر، بخوانید و تکرار کنید تا آیات آن سوره به صورت مجموعه‌ای و ترکیبی، نیز حفظتان شود. پس از حفظ کامل، صحیح، روان و آسان یک سوره از قرآن، اینک به سراغ سوره‌های بعدی قرآن بروید و آیات آن سوره‌ها را نیز، همانند سوره‌ی اول و به همان صورت تفکیکی و ترکیبی که گفته شد و بر اساس سه سوره - سه سوره، حفظ کنید و حفظ سوره‌ها را آن قدر ادامه دهید تا اینکه همه‌ی آیات یک جزء از قرآن را حفظ نمایید. در پایان، دوباره، کل آیات این جزء را، از اول تا آخر، بخوانید و تکرار کنید تا آیات آن جزء، به صورت مجموعه‌ای و ترکیبی، نیز حفظتان شود.

پس از حفظ کامل، صحیح، روان و آسان یک جزء از قرآن، اینک به سراغ جزء‌های بعدی قرآن بروید و آیات آن جزء‌ها را نیز، همانند جزء اول پی بگیرید. حفظ جزء‌ها را آن قدر ادامه دهید تا اینکه همه‌ی آیات سی جزء قرآن را، به طور کامل و صحیح و روان و آسان، حفظ کنید و با عنایات خدای سبحان و توجّهات امام زمان (عج) «حافظ کل قرآن» شوید.

۲. برای خودداری از تکرار زیاد و غیر ضرور آیات، توجّه داشته باشید که دیگر لازم نیست مثلاً مجموع دو آیه‌ی اول و دوم، یا دوم و سوم، یا سوم و چهارم، یا چهارم و پنجم، یا پنجم و ششم، یا مجموع سه آیه‌ی دوم تا چهارم، یا سوم تا پنجم، یا مجموع چهار آیه‌ی اول تا چهارم، یا دوم تا پنجم، یا سوم تا ششم، و یا مجموع پنج آیه‌ی اول تا پنجم، یا دوم تا ششم را نیز بخوانید و تکرار نمایید تا حفظتان شود. و یا دیگر لازم نیست مثلاً مجموع شش صفحه‌ی دوم تا هفتم، یا سوم تا هشتم، و یا مجموع هفت صفحه‌ی سوم تا نهم، یا چهارم تا دهم، یا پنجم تا یازدهم، یا ششم تا دوازدهم را نیز بخوانید و تکرار کنید تا حفظتان گردد؛ زیرا انجام دادن این امر، به صورت حالت تصاعدی درخواهد آمد و در نتیجه، وقت فراوانی از شما را خواهد گرفت و ممکن است خود تکرار زیاد و بدون ضرورتِ آیات، موجب خستگی و دلزدگی‌تان نیز شود. پس مبنای شما در

مجموعه‌خوانی آیات قرآن با یکدیگر، حداکثر سه آیه، و در مجموعه‌خوانی صفحات قرآن با یکدیگر، حداکثر تا سه صفحه، و در مجموعه‌خوانی سوره‌های قرآن با یکدیگر، حداکثر تا سه سوره، و در مجموعه‌خوانی جزء‌های قرآن با یکدیگر، حداکثر تا سه جزء خواهد بود و مبنای شما در حفظ خود آیات قرآن، آیه به آیه، و سپس صفحه به صفحه، و آنگاه سوره به سوره، و پس از آن، جزء به جزء و به طور کامل و صحیح و روان و آسان خواهد بود.

۳. اگر بلندی آیه‌ای از یک سطر بیشتر باشد، مبنای شما در روش حفظ خود این آیات، سطر به سطر و در مجموعه‌خوانی سطرها با یکدیگر، حداکثر تا سه سطر خواهد بود؛ یعنی چنانچه بلندی آیه‌ای، مانند آیه‌ی ۱۶۰ سوره‌ی «اعراف»، شش سطر باشد، آن را به دو قسمت سه سطری تقسیم می‌کنید و مطابق مراحل‌ی که برای حفظ تفکیکی و ترکیبی آیات گفته شد تکرار و حفظ می‌شود. آنگاه به سراغ حفظ آیه‌ی بعدی بروید.

۴. اگر بلندی آیه‌ای، فقط یکی - دو - سه کلمه بیش از یک سطر باشد، آن آیه را نیز به طور کامل حفظ نمایید و در این‌گونه آیات، از روش سطر به سطر استفاده نکنید.

۵. اگر بلندی سوره‌ای، از یک صفحه کمتر باشد، مانند شماری از سوره‌های کوتاه آخر قرآن، مبنای شما در حفظ آنها باید همان سوره به سوره باشد؛ یعنی تا سوره‌ای را به طور کامل و صحیح و روان و آسان حفظ نکرده‌اید، هرگز به سراغ حفظ سوره‌ای دیگر نروید.

۶. حفظ کامل یک صفحه یا یک سوره و یا یک جزء از قرآن را در صورتی به خوبی انجام داده و محقق کرده‌اید که بتوانید تک تک آیات آن را با شماره‌ی خودشان و حتی بدون ترتیب نیز به یاد آورید و از حفظ بخوانید. مثلاً اگر از شما بپرسند که آیه ۱۸ سوره‌ی «بلد» چیست؟ فوراً بگویید: **أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْمِيمَنَةِ**.

۷. مقدار تکرار هر آیه و سوره‌ی قرآن، برای حفظ آن، به شرایط انسان، روش حفظ وی، آسانی و دشواری هر آیه و سوره، و کوتاهی و بلندی آن بستگی دارد.

حتماً دقت کنید که کلمات و آیات قرآن را، از همان آغاز خواندن و حفظ کردن و از نظر تلفظ و حرکت و اعراب، به شکل صحیح بخوانید و حفظ کنید؛ زیرا در صورتی که تلفظ و حرکت و اعراب کلمه‌ای، به شکل غلط وارد حافظه‌ی شما شود، تلاشتان برای حفظ چنین کلمه‌ای دو برابر خواهد شد. یک بار باید شکل غلط این کلمه را از حافظه‌ی خود بیرون بَرید و بار دیگر باید شکل صحیح آن را به درون حافظه‌ی خویش بَرید و جایگزین شکل قبلی آن نمایید.

۸. بارها اتفاق افتاده است که برخی از حافظان قرآن نتوانسته‌اند آیه‌ای از قرآن را که قبلاً حفظ کرده‌اند، دوباره از حفظ بخوانند، ولی هنگامی که «کلمه‌ی اول» یا «کلمه‌ی اول + کلمه‌ی دوم» همان آیه را برای آنان خوانده‌اند، تمام آن آیه به یادشان آمده است و همه‌ی آیه را، از اول تا آخر و از حفظ، خوانده‌اند. پس «کلمه‌ی اول» یا مجموع «کلمه‌ی اول + کلمه‌ی دوم» در هر آیه، «نقطه‌ی تمرکز» آن آیه برای حفظ کردنش است و باید آن را بیش از کلمات دیگر آن آیه، تکرار کنید و در حافظه‌ی خود بسپارید.

۹. معمولاً انسان دوست دارد ثمره و نتیجه‌ی کار خویش را زودتر ببیند و گاه نیز دارای حوصله‌ی فراوانی نیست. از این رو، شما حفظ تمام قرآن را هدف خود قرار ندهید. بلکه هدف خویش را مثلاً یک جزء قرآن در نظر بگیرید و از سوره‌های کوتاه و جزء سی‌ام قرآن آغاز کنید تا ثمره و نتیجه‌ی آن را زودتر مشاهده نمایید و دلگرم‌تر شوید، و نیز چنانچه حفظ قرآن را با سوره‌های بلند، مانند سوره‌ی «بقره» و «آل عمران» و «مائده»، آغاز کنید، ممکن است شوق و علاقه‌ی اولیّه‌ای را که برای حفظ قرآن داشته‌اید، از دست بدهید؛ هر چند اگر بتوانید حفظ قرآن را از همان جزء اول و با سوره‌ی «حمد» آغاز نمایید، بهتر است.

۱۰. گفته شد که در ابتدا می‌توانید سوره‌های کوتاه قرآن را حفظ کنید، و چون جزء‌های سی‌ام و بیست و نهم و بیست و هشتم قرآن - به ترتیب و به طور نسبی - در بردارنده‌ی سوره‌های کوتاه‌تری هستند، می‌توانید این سه جزء را پیش از جزء‌های دیگر

قرآن حفظ نمایند؛ اما پس از حفظ کردن آیات این سه جزء، شایسته است - اگر نگویم بایسته است - جزء‌های دیگر قرآن را به ترتیب و از جزء اول و سپس جزء دوم تا جزء بیست و ششم و سپس جزء بیست و هفتم قرآن حفظ کنید. رعایت این ترتیب، برای آن است که ذهن و حافظه‌ی شما نیز از ترتیب ویژه‌ی برخوردار گردد و از نظم خاصی پیروی نماید و هنگام بازگویی و ارائه آیات حفظ شده، دچار تشویش و نابسامانی نشود. البته پیشنهاد می‌شود برای کودکان و نوجوانان و مانند آنان، حفظ قرآن از جزء سی‌ام و طبق مراحل زیرین و به ترتیب سوره‌هایی که گفته شده است، صورت پذیرد:

مرحله‌ی اول: سوره‌های ۲ سطری، یعنی سوره‌های «عصر»، «کوثر» و «اخلاص».

مرحله‌ی دوم: سوره‌های ۳ سطری، یعنی سوره‌های «شرح»، «قدر»، «فیل»، «قریش»، «کافرون»، «نصر»، «مسد» و «فلق» و مراحل بعدی با اضافه شدن سطرها به طوری که در مرحله‌ی نهم سوره‌های ۱۰ سطری مثل سوره‌ی بینه حفظ می‌شود.

مرحله‌ی دهم: سوره‌های یک صفحه‌ای و کمتر از آن، یعنی سوره‌های «عبس»، «تکویر»، «انشقاق»، «بروج» و «غاشیه».

مرحله‌ی یازدهم: سوره‌های بیشتر از یک صفحه، یعنی سوره‌های «نبأ»، «نازعات»، «مطففین»، «فجر».

مرحله‌ی دوازدهم: این مرحله که مرحله‌ی پایانی برای کودکان و نوجوانان و مانند آنان است، حفظ دوباره‌ی سوره‌های جزء سی‌ام است به همان ترتیبی که در قرآن آمده است، یعنی حفظ جزء سی‌ام را از سوره‌ی «نبأ» آغاز نمایند و با سوره‌ی «ناس» پایان دهند.

۱۱. در صورتی که با وسائل سمعی و بصری، مانند توارهای ویدئویی، قرآن را حفظ می‌نمایند، حتماً به دهان قاری قرآن و چگونگی تلفظ و ادای کلمات و قرائت وی، خوب نگاه کنید.

۱۲. هر مقدار از آیات و سوره‌ها و جزء‌های قرآن را که حفظ کردید، در جایی، آن را یادداشت کنید. تا برایتان مشخص باشد که چه مقدار از قرآن و تا کدام صفحه از آن را

حفظ نموده‌اید و از دوباره‌کاری و تکرار غیر لازم آیات نیز به دور باشید.

۱۳. در صورتی که برایتان امکان دارد، سعی کنید در هر جلسه‌ی حفظ قرآن، آیات را تا پایان هر صفحه و یا تا پایان هر سوره حفظ نمایید و مثلاً حفظ آیات را تا نیمه‌ی صفحه و یا تا نیمه‌ی سوره باقی نگذارید.

۱۴. سعی کنید جای هر آیه در صفحه‌ی قرآن را کاملاً به خاطر بسپارید تا آسان‌تر بتوانید آیه‌ی حفظ شده را به خاطر آورید و ارائه نمایید.

۱۵. چنانچه هنگام تمرین و تکرار محفوظات قرآنی خود، قسمتی را به یاد نیاوردید، فوراً به قرآن مراجعه نکنید؛ بلکه در ابتدا خوب فکر نمایید و ذهن و حافظه‌ی خویش را به کار اندازید و در صورتی که آن قسمت فراموش شده را به یاد نیاوردید، آن‌گاه به قرآن مراجعه کنید.

۱۶. هر اندازه که بین تکرار آیات حفظ شده، کمتر فاصله بیندازید، آنها را بیشتر به ذهن و خاطرتان می‌سپارید.

۱۷. در حفظ آیاتی که به یکدیگر شبیه هستند، هم دقت و هم تمرین بیشتری را لازم دارید. به طور مثال، اگر آیات دیگر را ۴ تا ۵ بار مرور و تکرار می‌کنید، آیات مشابه را باید ۸ تا ۱۰ بار مرور و تکرار نمایید.

۱۸. یکی از راههای حفظ آیات مشابه، استفاده از «نشانه» است. مثلاً سوره‌ی «صف» با آیه‌ی *سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ*.... آغاز می‌گردد و سوره‌ی بعدی آن، یعنی سوره‌ی «جمعه»، با آیه‌ی *يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ*.... شروع می‌شود. برای اینکه «سَبَّحَ» با «يُسَبِّحُ» اشتباه نگردد. می‌توانید مثلاً این نشانه را برای خود قرار دهید که حرف اول نام سوره‌ی «صف»، یعنی حرف «ص»، شبیه حرف اول کلمه‌ی «سَبَّحَ»، یعنی حرف «س»، است؛ هر چند این دو حرف کاملاً مانند یکدیگر نیستند.

۱۹. همان‌گونه که گفته شد، هنگام حفظ قرآن، آیات را با صدای «آشکار» بخوانید تا پژواک آیه‌های قرآن، در گوشه‌ایان طنین‌انداز شود و حرکات و کلمات آنها بر سیستم

مغزی و دستگاه حافظه‌ی شما به خوبی نقش بندد؛ زیرا یکی از آثار و ویژگی‌های صوت، ایجاد نقش در اجسام و تأثیر در اطراف است. البته، آشکار خواندن آیات به معنی بلند خواندن و آزرده کردن اطرافیان نیست، بلکه به معنی آشکار ساختن جوهره‌ی صوت و دوری جُستن از لبخوانی است؛ هر چند در برخی از شرایط و موارد حفظ قرآن، لبخوانی شایسته و یا حتی بایسته است.

۲۰. یکی از راههای تمرکز دادن به حواس و حفظ آیات قرآن، این است که یک بار آیه‌ی مورد نظر برای حفظ را از روی قرآن با دقت و توجه کامل بخوانید تا نخستین تصویر از آن آیه، در ذهن و حافظه‌تان جای گیرد و نقش بندد. آن‌گاه، برای بار دوم، آیه‌ی مورد نظر را از روی قرآن بخوانید و در اثنای آن، گاهی چشم‌های خود را ببندید و ادامه‌ی آیه را در ذهن و خاطرتان بیاورید و از حفظ بخوانید. سپس، هرگاه قسمتی از ادامه‌ی آیه را به یاد نیاوردید، چشم‌های خود را باز کنید و آن قسمت را از روی قرآن بخوانید. دوباره چشم‌های خود را ببندید و قسمت دیگری از ادامه‌ی آیه را در ذهن و خاطرتان بیاورید و از حفظ بخوانید. این کار را به همین صورت، آن‌قدر ادامه دهید تا تمام آیه‌ی مورد نظر، حفظتان شود.

برای حفظ آیات طولانی می‌توانید آن آیات را بر اساس محل‌های وقف و درنگ آنها، قسمت - قسمت کنید و سپس به حفظ هر قسمت از آن آیه پردازید. برای آشنایی با محل‌های وقف آیات و علائم آن، می‌توانید به صفحات پایانی برخی از قرآن‌ها یا کتاب‌های معتبر روخوانی و تجوید قرآن مراجعه نمایید.

ز. راههای تصحیح محفوظات قرآنی

۱. نواری را تهیه کنید و محفوظات قرآنی خود را در همان حال بازگویی و از حفظ خواندن، روی نوار ضبط کنید و سپس دستگاه ضبط صوت را روشن کنید و آن آیاتی را که از حفظ خوانده و بر نوار ضبط کرده‌اید، با قرآن تطبیق دهید و اشتباهات خویش را تصحیح کنید.

۲. کوشش کنید تا آنجا که برای شما امکان دارد، حتماً حفظ قرآن را با شرکت در جلسات قرآن و زیر نظر «استاد» نیز انجام دهید؛ استادی که هم حافظ قرآن باشد و هم با تجرید و ترجمه و دستور زبان و شیوه‌های علمی و عملی حفظ قرآن آشنا و در زمینه‌های آموزش آن، با تجربه و کلاسیک باشد.

۳. در صورتی که بتوانید، چند نفر دوست برای بازگویی و مرور آیات حفظ شده داشته باشید و در ساعتی معین و مقرر، همدیگر را ببینید.

با انجام دادن این کار، هر صفحه از قرآن، تکرار و بازگویی می‌شود و در تصحیح آیات حفظ شده و ثبات و نگهداری آنها در ذهن و حافظه‌ی شما تأثیر مثبت می‌گذارد. روش دیگری که در مباحثه‌ی حفظ قرآن وجود دارد این است که اگر مثلاً صفحه‌ای از قرآن دارای ۶ آیه است، آیه‌ی اول را نفر اول، و آیه دوم را نفر دوم، و آیه‌ی سوم را نفر سوم، و دوباره آیه‌ی چهارم را نفر اول و آیه‌ی پنجم را نفر دوم، و آیه‌ی ششم را نفر سوم از حفظ بخوانند. و یا دو آیه‌ی اول و دوم را نفر اول، و دو آیه‌ی سوم و چهارم را نفر دوم، و دو آیه‌ی پنجم و ششم را نفر سوم از حفظ بخوانند. و یا چون هر صفحه از قرآن‌های رسم‌الخط «عثمان طه» دارای ۱۵ سطر است، ۵ سطر اول را نفر اول، ۵ سطر دوم را نفر دوم و ۵ سطر سوم را نفر سوم از حفظ بخوانند؛ ولی نباید از قبل مشخص کنید که چه کسی کدام آیه و یا کدام قسمت از هر صفحه را باید از حفظ بخواند، بلکه در همان جلسه‌ی مباحثه‌ی حفظ قرآن باید مشخص کنید که چه کسی کدام آیه و یا کدام قسمت از هر صفحه‌ی قرآن را از حفظ بخواند. این، بدان جهت است که هر سه نفر مقید شوند تمام صفحه را به طور کامل و از قبل حفظ کنند.

۴. در صورتی که نتوانید برای بازگویی و مرور آیات حفظ شده و تصحیح اشتباهات آن، هم مباحثی پیدا کنید، سعی کنید که محفوظات قرآنی خود را نزد شخص دیگری، مانند پدر، مادر، برادر، خواهر، معلم و یا دوستان که با روخوانی قرآن آشنا باشند، از حفظ بخوانید و بازگو کنید تا اشتباهات احتمالی شما را گوشزد و تصحیح کند.